

Azərbaycanda antiinhisar siyasətinin səmərəliliyinin artırılması yolları

Qalib Toğrul,
09 iyun 2107-cı il, Sahibkarlar Konfederasiyası

Dövlət antiinhisar siyasətinin məqsədi

iqtisadi proseslərin bazar tənzimlənməsi yolu ilə istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsi, iqtisadiyyatın inhisarsızlaşdırılması və rəqabətin inkişafı olmalıdır.

Dövlət antiinhisar siyasətinin vəzifəsi

bir tərəfdən, bazarda hökmran mövqə tutan təsərrüfat subyektlərinin üstün imkanlarından sui-istifadə edərək rəqabətin məhdudlaşdırılmasına istiqamətlənmiş hərəkətlərinin qarşısının alınması, konsentrasiyaya və rəqiblərin bazardan sıxışdırılmasına hesablanmış antirəqabət sövdələşmələrinə yol verilməməsi olsa da, digər tərəfdən beynəlxalq və regional bazarlarda milli istehsalçıların rəqabətli məhsul istehsalına münbit şərait yaratmaqdır.

Qanunvericilik

4 mart 1993-cü ildə “Antiinhisar fəaliyyəti haqqında”,

2 iyun 1995-ci ildə “Haqsız rəqabət haqqında”,

15 dekabr 1998-ci ildə “Təbii inhisarlar haqqında”

Azərbaycan Respublikası qanunları

“Antidempinq, kompensasiya və mühafizə tədbirləri haqqında”,

Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları

Nazirlər Kabinetinin “Antiinhisar qanunvericiliyinin pozulması haqqında işlərə baxılması Qaydaları” və “Təbii inhisar subyektləri tərəfindən dövlət nəzarətində olan hərəkətlərlə bağlı razılıq almaq üçün müraciətə baxılma və bununla əlaqədar müvafiq sənəd və məlumatın təqdim olunması Qaydası”,

“Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi yanında Antiinhisar Siyasəti və İstehlakçıların Hüquqlarının Müdafiəsi Dövlət Xidməti haqqında Əsasnamə”

İnstitusional dəyişikliklər

- Dövlət Antiinhisar Siyasəti və Sahibkarlığa Kömək Komitəsi – *1992-2001-ci illər*;
- İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin Antiinhisar Siyasəti Departamenti - *2001-2007-ci illər*;
- İnkişaf Nazirliyinin yanında Antiinhisar Dövlət Xidməti *2007-2009-cu illər*
- İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin Antiinhisar Siyasəti və İstehlakçılarnın Hüquqlarının Müdafiəsi Dövlət Xidməti *2009-cu ildən bugünə kimi*

İnhisarçılıq fəaliyyəti

Dövlət
inhisarçılığı

Sahə
inhisarçılığı

Yerli
inhisarçılıq

Təsərrüfat
subyektlərinin
inhisarçılığı

Maliyyə-kredit
inhisarçılığı

Üfiqi və şaquli
sazişləri
nəticəsində
yaranan
inhisarçılıq

Patent-
lisenziya
inhisarçılığı

Yerin təkindən
istifadə
inhisarçılığı

Sahibkarlıq fəaliyyətində haqsız rəqabətin formaları

- rəqibin təsərrüfat fəaliyyətinin təqlidi;
- rəqibin təsərrüfat fəaliyyətinin nüfuzdan salınması;
- rəqibin təsərrüfat fəaliyyətinə müdaxilə;
- haqsız sahibkarlıq fəaliyyəti;
- haqsız işgüzarlıq davranışı;
- istehlakçıların çaşdırılması.

Hökmran mövqe

Bazarda payı 35 faizdən və ya qanunvericiliklə müəyyən olunmuş digər həddən çox olan təsərrüfat subyektı hökmran mövqe tutan hesab olunur. **Hökmran mövqe** təsərrüfat subyektinin öz iqtisadi potensialının üstünlüyünə əsaslanaraq rəqabətə həlledici təsir göstərməyə imkan verən və bununla da bazarın digər iştirakçılarının bazara daxil olmasını çətinləşdirən müstəsna vəziyyətidir.

Antiinhisar tənzipləmə vasitələri

təsərrüfat subyektlərinin və onların birliklərinin yaradılması, yenidən təşkili və ləğv edilməsi zamanı və səhmlərin (payların) əldə olunması zamanı təsərrüfat subyektləri arasında bağlanmış əqdlərin həyata keçirilməsində antiinhisar qanunvericiliyinə riayət edilməsinə dövlət nəzarəti, inhisarçılıq fəaliyyətinin məhdudlaşdırılması və inhisarçılıq fəaliyyətinin aradan qaldırılmasıdır.

Qlobal Rəqabətlik indeksi

İllər	Qlobal Rəqabətlik İndeksi		Reytingə cəlb olunmuş ölkələrin sayı
	Reyting	Xal	
2016-17	37	4.6	138
2015-16	40	4.5	140
2014-15	38	4.5	144
2013-14	39	4.5	148
2012-13	46	4.4	144

QRİ müxtəlif iqtisadi inkişaf səviyyəsində olan ölkələrin rəqabət qabiliyyətini xarakterizə edən 113 dəyişəndən ibarətdir. Bu dəyişənlərin üçdə ikisi şirkət rəhbərlərinin sorğusu (tədqiqat aparılan ölkələrdə biznes iqlimini xarakterizə edən faktorları tam əhatə etmək üçün), üçdə biri isə açıq mənbələri (statistik məlumatlar, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən müntəzəm aparılan tədqiqatlar) xarakterizə edir. Bütün dəyişənlər milli rəqabəti xarakterizə edən 12 nəzarət göstəricisində birləşir. Azərbaycan sonuncu reytingdə keçmiş SSRİ respublikalarından yalnız Estoniya (30) və Litvadan (36) geri qalıb, Rusiya, Qazaxıstan, Latviya, Qırğızıstan, Gürcüstan, Ermənistan, Tacikistan, Ermənistan və Moldovanı qabaqlayıb.

Dövlət antiinhisar siyasətinin səmərəli aparılmasına mane olan amillər

- Antiinhisar və rəqabət qanunvericiliyinin təkmlil olmaması;
- Antiinhisar siyasətini həyata keçirən dövlət qurumunun statusunun dəqiq müəyyən edilməməsi, qurumun müstəqil olmaması;
- Antiinhisar qanunvericiliyinin pozulması ilə bağlı konkret işlərə baxan Komissiyanın daim əsaslarla fəaliyyət göstərməməsi, müstəqilliyinin təmin olunmaması, komissiyanın antiinhisar dövlət tənzimləməsini həyata keçirən orqandan asılılığının mövcudluğu;
- Antiinhisar siyasətini həyata keçirən milli orqanın beynəlxalq inteqrasiyadan yetərincə faydalanmaması, reytinglərə cəlb edilməməsi;
- İnhisarçı şirkətlərin yüksək vəzifəli dövlət rəsmiləri tərəfindən himayə olunması;
- ASİHMDX-nin fəaliyyətində şəffaflıq və hesabatlılıq elementlərinin və ictimai nəzarətin olmaması.

Antiinhisar və rəqabət qanunvericiliyinin təkmil olmaması

- Qanunların ötən əsrin sonlarında qəbul olunması, sonradan onlara çoxlu dəyişikliklərin edilməsi;
- Hökmran mövqenin müəyyən edilməsi üçün yalnız bir meyardan 35%-lik bazar payından istifadə olunması;
- İstehlakçıların mənafelərinin qorunması ilə rəqabətin təmin olunması (antiinhisar) siyasəti arasında əlaqə;
- Birləşmələr (birləşməyə nəzarət, birləşmənin təhlili və sair) və inhisarçılıq fəaliyyəti həyata keçirən təsərrüfat subyektlərinin məcburi bölünməsi, maliyyə, bank, sığorta, lizinq bazarlarında rəqabətin qorunması və sair;
- Maliyyə sanksiyalarının tətbiqində qeyri-müəyyənlik.

"Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi"

“Maliyyə sektoru və real sektor arasında tarazlıq nöqtəsinin müəyyən edilməsi probleminin həlli Azərbaycanda rəqabət mühitinin daha da təkmilləşdirilməsi yolu ilə mümkündür. Belə ki, yalnız tam rəqabət şəraitində iqtisadiyyata stimül verməklə yerli məhsul və xidmətlərin rəqabətqabiliyyətliliyini artırmaq olar. Rəqabət mühitinin təkmilləşdirilməsi sağlam və tam təkmil rəqabət qanunvericiliyinin olmasını, bu qanunvericiliyin effektiv və müstəqil fəaliyyət göstərən rəqabət qurumu tərəfindən tətbiqini və ümumilikdə rəqabət prinsiplərinə əməl edən, rəqabətin inkişafındakı əngəlləri aradan qaldıran və inhisarçılığa yol verməyən iqtisadi siyasətin gerçəkləşdirilməsini tələb edir”

Antiinhisar siyasətini həyata keçirən dövlət qurumunun statusunun dəqiq müəyyən edilməməsi, qurumun müstəqil olmaması

Qurumun inhisarçılıq fəaliyyətinin, haqsız rəqabətin qarşısının alınması, məhdudlaşdırılması və aradan qaldırılması ilə yanaşı reklam və istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında qanunvericiliyə, istehlak bazarında ticarət, ictimai iaşə, məişət və digər növ xidmət normalarına və qaydalarına, dövlət satınalmaları zamanı antiinhisar (rəqabət) qanunvericiliyinin tələblərinə riayət edilməsinə dövlət nəzarətini də həyata keçirməsi nəzərdə tutulur.

Qurum taxıl məhsullarının keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə dövlət nəzarətini həyata keçirmək, malın mənşə ölkəsini təsdiq edən sertifikat vermək, tabeliyindəki hüquqi şəxs olan qurumlar vasitəsilə malın mənşə ölkəsinin müəyyən edilməsi üzrə ekspertizalar keçirmək, Avropa İttifaqı ölkələrinə ixrac edilən yeyinti məhsullarının istehsalı və emalı müəssisələrində infrastruktur və məhsulların təhlükəsizlik meyarları üzrə ekspertizalar keçirmək, müəssisələrə təsdiqedic kod nömrələri və ixracatçılara ekspertizanın nəticələrini təsdiq edən sənədlər vermək (o cümlədən keyfiyyət sertifikatı), həmin məhsulların keyfiyyətinə nəzarət sistemini tətbiq etmək, istehsal və emal müəssisələrinin reyestrini aparmaq və Avropa İttifaqının bu sahədə müvafiq tələblərinin icrasını həyata keçirmək vəzifələrini də həyata keçirir.

Xidmət təbii inhisarların müəyyən fəaliyyətlərə razılıq alınmasını da tənzimləyir.

Antiinhisar siyasətini həyata keçirən milli orqanın beynəlxalq integrasiyadan yetərincə faydalanmaması, reytinglərə cəlb edilməməsi

- *Antiinhisar siyasətinin şəbəkə xarakteri olması;*

- *Kartellərə münasibətdə normaların sərtləşdirilməsi;*

- *Dövlətlər (hökumətlər) tərəfindən güzəştlərin verilməsi sahəsində məhdudiyyətlərin təbiqi.*

Avropa Birliyinin **Roma sazişində** “Rəqabət qaydaları” (85-94-cü maddələr) fəsli var,

NAFTA-nın (*Azad ticarət haqqında Şimali Amerika Sazişi, North American Free Trade Agreement*)

sazişində 15-ci bölmə “Rəqabət siyasəti, inhisar və dövlət müəssisələri” adlanır

Asiya-Sakit Okean İqtisadi Əməkdaşlığı təşkilatının (*Asia-Pacific Economic Cooperation, APEC*) rəqabət

məsələləri ilə bağlı Manila fəaliyyət planı (1994) təsdiqlənib,

MERCOSUR (*Mercado Comu'n del Cono Sur, Subregional Ticarət-iqtisadi İttifaqı*) 1996-cı ildə

“Rəqabətin müdafiəsi barədə Protokol” qəbul edib.

BMT-nin Ticarət və İnkişaf Konfransı hələ 1980-ci ildə müvafiq sənəd, 2000-ci ildə “Rəqabət haqqında”

nümunəvi qanun hazırlayıb.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı bu sahədə həyata keçirilən siyasəti harmonizasiya etmək

məqsədilə tövsiyə xarakterli aktlar (1979, 1995, 1998 və 2005-ci illərdə) qəbul edib.

**Antiinhisar siyasətini həyata keçirən milli orqanın
beynəlxalq integrasiyadan yetərincə faydalanmaması,
reytinglərə cəlb edilməməsi**

- MDB-nin Antiinhisar Siyasəti üzrə
Dövlətlərarası Şurası
- **Beynəlxalq Rəqabət Şəbəkəsi**
(*International Competition Network –
ICN*)
- **Beynəlxalq Rəqabət İcmalı** isə
(*Global Competition Review, GCR*)

Antiinhisar siyasətini həyata keçirən milli orqanın beynəlxalq integrasiyadan yetərincə faydalanmaması, reytinglərə cəlb edilməməsi

Azerbaijan Antimonopoly State Service, Ministry of Economic Development

Samir Dadashov

Head

Azerbaijan Antimonopoly State Service,
Ministry of Economic Development
www.economy.gov.az

Email:

Phone: 99 412 437 3737

Fax: 99 412 437 2727

Location: 172 A. Sherifzade, AZ1122, Baku,
Azerbaijan

Beynəlxalq Rəqabət İcmalı

	Qurumlar	Ulduzlu reyting
ELİTA		
1	<u>Fransanın Rəqabət Qurumu</u>	★★★★★
2	<u>Almaniyanın Federal Kartel Qurumu</u>	★★★★★
3	<u>ABŞ-ın Ədliyyə Departamenti</u>	★★★★★
4	<u>ABŞ-ın Federal Ticarət Komissiyası</u>	★★★★★
ƏLA		
5	Avropa Komissiyasının Rəqabət üzrə Baş Direktorluğu	★★★★☆
6	Yaponiyanın Ədalətli Ticarət üzrə Komissiyası	★★★★☆
7	Koreyanın Ədalətli Ticarət üzrə Komissiyası	★★★★☆
8	Avstraliyanın Rəqabət və İstehlakçıların Hüquqların Müdafiəsi Komissiyası	★★★★
9	Braziliyanın İqtisadi Müdafiə üzrə İnzibati Şurası	★★★★
10	İspaniyanın Rəqabət üzrə Milli Komissiyası	★★★★
11	Böyük Britaniyanın Bazarlar və Rəqabət Qurumu	★★★★
YAXŞI		
12	<u>Kanadanın Rəqabət Bürosu</u>	★★★★☆
13	<u>Yunanıstanın Rəqabət Komissiyası</u>	★★★★☆
14	<u>İtaliyanın Rəqabət Qurumu</u>	★★★★☆
15	Niderland Krallığının Rəqabət Qurumu	★★★★☆

İnhisarçı şirkətlərin yüksək vəzifəli dövlət rəsmiləri tərəfindən himayə olunması

“Azərbaycan Respublikasında antiinflasiya tədbirlərinin gücləndirilməsi haqqında” (31 may 2005-ci il tarixli, 242 sayılı Prezident Fərmanı):

İnflasiyanın səviyyəsinin gözlənilən həddən yüksək olması əsasən, ...istehsalda, ticarətdə və idxal-ixrac əməliyyatlarında inhisarçılığa qarşı mübarizənin yetərli olmaması və s. səbəblərlə bağlıdır...

İqtisadiyyat Nazirliyi ölkədə inhisarçılığa qarşı mübarizə və sağlam rəqabət mühitinin formalaşması ilə bağlı fəaliyyətini gücləndirsin, bu sahədə qanunvericiliyi pozanlara qarşı ciddi tədbirlər həyata keçirsin, istehlak bazarında qiymətlərin artmasına təsir göstərən inhisarlaşma, rəqabətin məhdudlaşdırılması, bazarların bölüşdürülməsi, razılaşdırılmış qiymətlərin tətbiq edilməsi hallarının (kartel bağlaşmalarının) qarşısını almaq məqsədilə hər bir əmtəə bazarı üzrə monitorinqlər aparsın, qanunvericiliyə uyğun olaraq ciddi tədbirlər görsün və bu barədə rübdə bir dəfə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin.

Xidmətin fəaliyyətində şəffaflıq və hesabatlılıq elementlərinin və ictimai nəzarətin olmaması

- Xidmətin hesabatlarının detallı olmaması;
- Xidmətin fəaliyyətində hesabatlılıq və şəffaflıqla bağlı müddələrin qanunvericilikdə əks olunmaması;
- İctimai iştirakçılığa imkan tanınmaması.

Antiinhisar siyasətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi yolları

→ Rəqabət Məcəlləsinin qəbul olunması;

→ Antiinhisar siyasətinin dövlət tənzimlənməsini həyata keçirən İN yanında ASİHMDX-nin yerinə müstəqil Rəqabət qurumunun yaradılması;

→ Antiinhisar qanunvericiliyinin pozulması ilə bağlı konkret işlərə baxan Komissiyanın daimi əsaslarla fəaliyyət göstərməsinin təmin olunması, Rəqabət qurumu ilə Komissiyasının səlahiyyətlərinin bölgüsü;

→ Rəqabət mühitinin tənzimlənməsi məqsədilə ikitərəfli dövlətlərarası müqavilələrin bağlanması və İCN-nin işçi qruplarında və müvafiq oxşar platformalarda fəal iştirakın təmin edilməsi, GCR reytingində iştirakla bağlı müvafiq hazırlıq işlərinin aparılması;

→ Rəqabət Qurumunun fəaliyyətində şəffaflıq və hesabatlılığa əməl olunması, Qurumun yanında milli qanunvericiliyə görə ictimai nəzarətin ən təkmil forması olan ictimai şuranın yaradılması.

**“Azərbaycan Respublikasında biznes mühitinin
əlverişliliyinin artırılması və beynəlxalq
reytinglərdə ölkəmizin mövqeyinin daha da
yaxşılaşdırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında”**

**Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il
13 iyul tarixli 2199 nömrəli Sərəncamının həyata
keçirilməsinə dair**

Tədbirlər Planı

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il

2 iyun tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir

13. Əmtəə bazarının səmərəliliyi və rəqabət

1. Avropa qanunvericiliyinə uyğunlaşdırma ilə əlaqədar müddələrin qanunvericilikdə təsbit olunması
2. Rəqabət qanunvericiliyinin pozulması haqqında işlərə baxan komissiyanın hüquq və vəzifələrinin artırılması, qərarların müstəqil qəbul edilməsinin təsbit edilməsi
3. Antiinhisar qanunvericiliyi ilə bağlı yerində yoxlamaların aparılması və sübutların götürülməsi zamanı təsərrüfat subyektinin öncədən məlumatlandırılmasının qarşısının alınması
4. Qanun pozuntularına yol vermiş təsərrüfat subyektlərinə tətbiq edilən cərimələrin diferensial olaraq təsərrüfat subyektinin illik dövriyyəsinin faiz nisbətinə uyğun yüksək hədlərlə müəyyənləşdirilməsi
5. Kartel sövdələşmələri ilə bağlı araşdırmaların aparılmasının və müvafiq məsuliyyətə cəlb olunma mexanizminin təkmilləşdirilməsi
6. Antiinhisar qanunvericiliyinin pozulması ilə bağlı araşdırmalar aparılarkən dövlət orqanlarından və təsərrüfat subyektlərindən dövlət, kommersioniya (vergi), bank və gömrük sirri hesab edilən hər bir məlumatın alınması zamanı konfidensiallığın qorunması
7. Əmtəə bazarlarının sərhədlərinin, o cümlədən lokal inhisarcılığın müəyyən edilməsi.

Ayn Rend (Ayn Rand), *ABŞ yazıçısı, filosofu, iqtisadçısı*

Antiinhisar qanununa görə, insan sahibkarlıq fəaliyyətinə başlayan kimi, heç nə eləməsə belə, cinayətkara çevrilir. Əgər o rəqabət (antiinhisar) qanununun tələblərindən birinə əməl edərsə, digərlərinə görə onu cinayət məsuliyyəti gözləyir.

Məsələn, əgər sahibkarın təyin etdiyi qiymət Rəqabət qurumunun məmuruna yüksək görünərsə, onu inhisarçılığa, dəqiq ifadə etsək, “bazarı uğurla inhisarlaşdırmaq cəhdinə” görə, əgər təyin etdiyi qiymət rəqiblərinin təyin etdiklərindən aşağı olarsa, “haqsız rəqabətə” və ya “ticarət azadlığını məhdudlaşdırdığına ” görə, əgər məhsuluna rəqibləri ilə eyni səviyyəli qiymət qoyarsa , onu “gizli sövdələşməyə” görə məsuliyyətə cəlb edəcəklər.

TƏŞƏKKÜRLƏR